

Ethiek en universiteit in een wereld in crisis¹

Philippe Van Parijs UCL — Hoover leerstoel voor Economische en Sociale Ethiek

De UCL voert de titel van Katholieke Universiteit. Samen met de KU Leuven zou zij zelfs de oudste universiteit zijn die die titel draagt. Met de katholieke kerk van België onderhoudt ze nauwe, institutionele banden. Mettertijd echter heeft ze grondige veranderingen ondergaan. Haar financiering wordt vandaag voor 98% verzekerd door de overheid, en er is steeds meer verscheidenheid gekomen onder haar leden, zo zeer dat de praktizerende katholieken vandaag nog maar een minderheid uitmaken van de universiteitsstudenten en van haar personeel.

Hoe moeten we binnen deze context de identiteit van onze universiteit begrijpen? Kan deze universiteit elk van haar leden met gelijk respect behandelen, het wetenschappelijk onderzoek en het intellectuele leven de nodige vrijheid garanderen, haar verantwoordelijkheid nakomen ten aanzien van de politieke gemeenschap die haar financiert, en niettemin datgene veilig stellen wat er aan waardevoels schuilt in de trouw aan de christelijke traditie? Kortom, wat kunnen we terecht verwachten van een Katholieke Universiteit op het einde van de XXe eeuw?

Aan deze vragen werd onlangs een bezinningsnamiddag gewijd, ingericht door de Martin V-groep en door de Hoover leerstoel in Economische en Sociale Ethiek van de UCL.² Op deze vragen zal ik ook terugkomen aan het einde van mijn betoog. Maar eerst wil ik proberen wat afstand te nemen om na te denken over de plaats van de ethiek en de situatie van de universiteit in een wereld in crisis, zoals de ietwat hoogdravende titel van deze bijdrage suggereert.

De uitdrukking 'wereld in crisis' is bijzonder vaag. Ze drukt ten minste de idee uit dat we ons tegelijkertijd in een kritieke periode bevinden, die beslissend is voor de grote lijnen van onze toekomst, en in een pijnlijke periode, die velen onder ons zwaar valt. Ik zal hier niet proberen

om 'de' crisis van de huidige wereld nauwkeurig en omvattend te kenschetsen (ik twijfel overigens of het enkelvoud hier wel past). Ik zal enkel ingaan op drie aspecten die onderling sterk van elkaar verschillen, ook al zijn hun oorzaken en consequenties nauw met elkaar verbonden.

Het onbehagen van de moderniteit

Om het eerste aspect ervan aan te stippen, ontleen ik de titel van een recent werkje van de Canadese filosoof Charles Taylor, en voor de omschrijving ervan ga ik uit van een verhelderende analyse van Michael Walzer.³ Volgens Walzer bestaan er vier grote vormen van mobiliteit die stelselmatig toenemen met de verdere ontwikkeling en uitbreiding van de moderne of liberale maatschappij. Er is ten eerste de toename van de geografische mobiliteit, die onder meer tot uiting komt in gegevens zoals het gemiddeld aantal gemeenten waarin eenzelfde iemand tijdens zijn leven gedomicilieerd is, of de gemiddelde afstand tussen de geboorteplaats en de plaats van overlijden. Ten tweede is er de groeiende sociale mobiliteit. Zo blijkt dat de kans dat iemand in dezelfde sociale categorie terecht komt als die van zijn ouders, afneemt en de kans dat iemand tijdens zijn leven van sociale categorie verandert, toeneemt. Verder is er de stijgende echtelijke mobiliteit die men uiteraard kan afleiden uit het groeiend aantal echtscheidingen, maar ook uit het groeiend aantal koppels dat samenwoont zonder huwelijk. En tenslotte is er de groei van de politieke mobiliteit, merkbaar aan de steeds grotere wispelturigheid van de kiezer, aan het zwakker en kortstondiger actief engagement binnen politieke partijen en daarmee verwante organisaties.

Deze fundamentele tendensen zijn altijd het gevolg — en vaak ook de rechtstreekse uiting — van een veelvormig emancipatie- en bevrijdings-

proces, waarop onder geen beding mag worden teruggekomen en dat zelfs beslist moet worden voortgezet. Er bestond natuurlijk minder geografische mobiliteit in 'de goede oude tijd' toen de horige gebonden was aan zijn land. Ook de echtelijke mobiliteit was veel geringer toen vrouwen binnen het gezin nog niet dezelfde rechten hadden verworven als hun echtgenoot, en ook nog geen toegang hadden tot alle beroepen (de samenstelling van het academisch personeel van de UCL geeft dat zeer slecht weer). Maar de toename van geografische en de echtelijke mobiliteit vormt uiteraard nog geen voldoende reden om de vrijheid op te heffen die deze toename in de hand heeft gewerkt.

En toch, voor deze viervoudige mobiliteit moet een tol betaald worden die in geen geval mag onderschat worden: dat is precies wat ik het onbehagen van de moderniteit zou willen noemen. Want een voortdurende beweeglijkheid en veranderlijkheid maken dat we onze verankering beginnen te verliezen in een volk, een klasse, een familie, een politieke beweging, een religieuze gemeenschap. Het is die verankering die ons vertelde wie wij waren, die ons verzekerde van een solidariteit waarop we konden vertrouwen, en die het leven een taak oplegde die het egoïstische najagen van particulier geluk transcendeerde in dienst van een gemeenschap en van een doel dat ons oversteeg. Vandaag zijn we verrukkelijk vrij van elke band, vrij om onze godsdienst te kiezen, onze partij, onze echtgenoot of echtgenote, onze klasse, en zelfs ons volk. En dat steeds weer opnieuw, en morgen meer nog dan vandaag. Hoe opwindend! Maar meteen ook krijgen we een vaag vermoeden dat dat toebehoren, die trouw, die loyauteit waar we vandaag telkens opnieuw soeverein kunnen over beslissen om ons geluk te maximaliseren, dat dat een beetje — en misschien wel heel erg veel — datgene is waaraan het leven zijn zin ontleent en het geluk zijn inhoud. Bij zo'n wankele identiteit en onzekere trouw, bij zulke vluchtige engagementen kan het niet anders dan dat we bevangen worden door dat eerste

aspect van de crisis van onze wereld: het onbehagen van de moderniteit.

De demografische drift der continenten

Het tweede aspect verschilt grondig van het eerste. Om het te omschrijven zal ik vertrekken van wat we zouden kunnen noemen — en hier neem ik een uitdrukking over van Albert Jacquard, maar ik gebruik ze in een ruimere betekenis — de demografische drift der continenten. Er bestaan grote verschillen in de demografische, ecologische en economische evoluties van onze planeet en dat heeft vandaag de dag geleid tot de situatie waarin sommige delen van de wereld ernstig overbevolkt zijn in verhouding tot hun territorium, ecologische draagkracht en economische mogelijkheden, terwijl andere gebieden relatief onderbevolkt zijn. In een wereld waar het vervoer snel en goedkoop is geworden en waar de informatie zich steeds sneller verspreidt, leidt die drift tot migratie-spanningen zoals we er nog nooit eerder hebben ervaren in de geschiedenis van de mensheid. Die spanningen leiden tot een crisis omdat ze minder en minder kunnen tegengehouden worden en belangrijke demografische verschuivingen veroorzaken, met als gevolg een ernstige versterking en een pijnlijke ontwrichting, zowel van de gemeenschappen waar migranten vandaan komen als van de zogenaamde 'gast'-gemeenschappen.

Maar er is verder nog het volgende probleem: veronderstel dat we die migratie-spanningen volledig kunnen bedwingen, dan krijgen we een wereld van op elkaar aansluitende versterkte burchten die zich elk met geweld zouden verdedigen tegen de invasie van miljarden armelui. De arme lieden, op hun beurt, zouden er alleen maar van dromen om deze burchten te bestormen. Welnu, die aanblik is niet echt in overeenstemming te brengen met het beeld van een wereldorde waar een minimum aan harmonie, rechtvaardigheid en leefbaarheid bestaat.

We zouden echter kunnen tegenwerpen dat er

een duidelijk alternatief bestaat. Waarom zouden potentiële migranten niet de volgende woorden richten tot de rijke landen? “In plaats van ons bij u binnen te laten, laat ons hier bij ons aan lage prijzen goederen produceren, en koop die dan van ons. Daartoe zullen we wel wat kapitaal nodig hebben en ook wat van uw geschoolde werkrachten, maar vanaf het ogenblik dat u ons bij u goederen zal laten verkopen, zullen die vanzelf komen — aangezet door het vooruitzicht om hier, vanwege onze lage lonen, meer op te strijken dan dat ze bij u zouden kunnen verdienen.” Met andere woorden: waarom niet de mogelijkheid bieden om het goederenverkeer en de geldstroom te doen toenemen? De druk om te migreren zal daardoor vanzelf afnemen. Natuurlijk zullen zich pijnlijke herschikkingen opdringen in die sectoren van de rijke landen die aan een nieuwe concurrentie zullen onderworpen worden. En wellicht zullen hier en daar grove fouten worden gemaakt omdat te weinig rekening zal worden gehouden met de gevolgen van een snelle ontwikkeling op sociaal vlak en op vlak van het milieu. Maar niettemin zullen we het gevoel uit de weg geruimd hebben van een explosieve crisis die voortvloeit uit over de hele wereld toenemende migratie-spanningen. Zoals we daar overigens in geslaagd zijn binnen de Europese Gemeenschap, waar het vrije verkeer van personen niet tot chaos heeft geleid precies omdat ze werd voorafgegaan door en later werd vergezeld van de uitbouw van vrij verkeer van goederen en kapitaal.

Deze strategie doet echter niets anders dan de ene crisis vervangen door een andere. Hoewel ze maar gebrekkig werd doorgevoerd, merken we inderdaad elke dag steeds meer dat ze de demografische drift der continenten misschien wel een halt kan toeroepen, maar dan ten koste van andere spanningen die op hun beurt evengoed een crisisgevoel aanwakkeren. Het zijn die alsmaar zwaarder doorwegende spanningen die een weer slag hebben op het sociale en culturele, op het school- en milieubeleid van elke Staat. Dat komt omdat die Staat ertoe verplicht wordt om steeds

opnieuw markten te verdedigen en te veroveren, en om er zonder ophouden voor te zorgen dat de produktiefactoren in haar handen blijven of komen — daar steunt immers haar economische welvaart op. Door de blinde heerschappij van de concurrentiekracht, ziet elke Staat zich onverbid delijk getransformeerd worden tot een onderneming. Verbijsterd ontdekken we langzamerhand dat een steeds kleiner wordende speelruimte haar nog maar één enkel legitiem objectief overlaat: *business*.⁴

Uitsluiting binnen de overvloed

Ik kom nu tot het derde en laatste aspect. Wanneer we het huidige decennium beschrijven als crisisperiode, in tegenstelling bij voorbeeld tot de heerlijke *Golden Sixties*, wat bedoelen we daar dan mee?

Beslist niet dat onze produktie en consumptie gedaald zijn, in vergelijking met die jaren van grote welvaart. In reële termen ligt ons gemiddeld inkomen zo'n 70% hoger dan dat van 25 jaar terug, en we kunnen er zonder risico van uitgaan dat het BNP per inwoner tussen 1960 en 2000 verdubbeld is. Waar ligt dan het probleem? In het feit dat die buitengewone verrijking van landen die daarvoor al rijk waren, gepaard is gegaan met een vertienvoudiging van dat deel van hun bevolking dat geen baan heeft.

In 1960 bedroeg het aantal werklozen om en bij de 2%. We kunnen hieruit opmaken dat een héél klein deel van de actieve bevolking (dit wil zeggen diegenen die niet meer leerplichtig zijn, die de pensioengerechtigde leeftijd nog niet hebben bereikt en die een professionele activiteit willen uitoefenen) een potentieel netto 'primair inkomen' had ('primair inkomen' is *grosso modo* het loon verkrijgbaar op de arbeidsmarkt omwille van de produktiviteit die de werkgever — overheid of privé — verwacht te halen uit zijn activiteit, na de belastingheffing) dat lager lag dan de levensstandaard die werkloosheidsuitkeringen en vervangingsinkomens garanderen. Als in de daar-

opvolgende decennia het potentieel inkomen van elke categorie de enorme stijging van het gemiddeld inkomen was gevolgd, dan zou het uitsluitingspercentage nog gedaald zijn. Maar zo is het niet gegaan. Integendeel, de stijging van het gemiddelde inkomen is — zowel in Noord-Amerika als in West-Europa — gepaard gegaan met een enorme inzinking van het potentieel inkomen van de meest benadeelde categorieën, en met een spectaculaire groei van dat van de meest bevoordeelde.

De fundamentele tendensen die aan de oorsprong liggen van dit verbazingwekkend verschijnsel zijn zeer heterogeen, en hun onderlinge verhoudingen zeer complex. Om het eenvoudig te houden: tot deze tendensen behoren zeker de concurrentie met de lageloonlanden, de technologische evolutie, de oprichting van de Europese eenheidsruimte, de privatisering van overheidsbedrijven, een reductie van de gemiddelde omvang van de bedrijven in termen van het aantal werknemers, en zelfs het toenemend aantal vrouwen op de arbeidsmarkt. Het resultaat van dit multidimensionale proces is dat door het 'spontane' marktmechanisme een steeds groter deel van de primaire inkomens in handen komt van een steeds kleiner deel van de actieve bevolking.⁵ In de Verenigde Staten komt die sterke tendens van de markt om de basisinkomens steeds ongelijker te gaan verdelen met name tot uiting in het alsmaar lager worden van de lage lonen. In Europa voorkomt het guller en dichter vangnet van de sociale zekerheid een dergelijke verlaging, maar dan wel ten koste van een steeds zorgwekkender toename van het aantal mensen dat, los van de conjuncturele schommelingen, uit elke betaalde activiteit wordt buitengesloten. Bijgevolg doemt steeds duidelijker een duale maatschappij op, samengesteld uit enerzijds een groeiende minderheid van uitgeslotenen, die steeds meer verontwaardigd worden over het feit dat ze zonder ophouden iets moeten gaan zoeken waarvan de kans dat ze het zullen vinden steeds kleiner wordt; en anderzijds uit een slinkende meerder-

heid van mensen die een baan hebben, en die zich steeds meer gaan ergeren aan het feit dat ze de economische last van de hele samenleving alleen moeten dragen.

De universiteit in crisissituatie

Elk van deze elementen van de crisis die onze wereld treft, brengt een reeks beperkingen en bedreigingen mee voor universiteiten in het algemeen, en voor de onze in het bijzonder.

De aantasting van onze identiteit, die de kern vormt van het onbehagen van de moderniteit, maakt in de eerste plaats dat de UCL steeds minder kan rekenen op een vast contingent Belgische, Franstalige en katholieke families die een adequate nieuwe lichtung van zowel studenten als academisch personeel garanderen. Identiteit en trouw brokkelen natuurlijk ook elders af, en daardoor juist bieden ze onze universiteit mogelijkheden die ze ervoor niet had. Maar ondanks dat onderwerpt dat afbrokkelingsproces onze universiteit — net als de andere — langzamerhand aan de logica van de markt. Om een steeds minder gebonden cliënteel van studenten aan te lokken, om professoren aan te trekken en te behouden die steeds meer potentiële en effectieve mobiliteit verwerwen, rest de universiteit die wil overleven en groeien geen andere uitweg dan te trachten om steeds beter, en met een minimum aan kosten, tegemoet te komen aan zowel de vraag naar diensten die ze verondersteld wordt te bieden als aan de eisen van diegenen die beschikken over de bekwaamheden en de kwaliteiten die ze het hardst nodig heeft.

Ten tweede, heb ik gezegd dat de Staat omgevormd wordt tot een onderneming en dat ze er meer en meer toe gedwongen wordt haar beleid te onderwerpen aan de maatstaf van het concurrentievermogen. De toenemende mobiliteit van de belastbare inkomens, bestaande uit de inkomsten uit kapitaal, geschoolde arbeid en ondernemingen, verplicht de Staat ertoe haar heffingen te beper-

ken. De noodzaak om een nationale produktie te waarborgen aan concurrerende prijzen dwingt haar om de vruchten van die heffing te concentreren op uitgaven die mogelijk kunnen leiden tot een groter concurrentievermogen, en dat onder andere op vlak van het onderwijs. Naarmate die fundamentele tendens sterker wordt, — wat des te sneller gebeurt naarmate de betreffende politieke entiteit kleiner is — zien we steeds duidelijker welke gevaren zij inhoudt voor de universiteit, en meer bepaald voor de minst utilitaire disciplines en activiteiten. Hoe kunnen we een Minister van Onderwijs — hoe beperkt zijn verantwoordelijkheid ook moge zijn — er van overtuigen dat hij zijn luttele stuivers optimaal gebruikt wanneer hij een leerstoel financiert in de zuivere wiskunde, in de filologie, ja zelfs in de economische ethiek?

En tenslotte: de steeds zwaarder wordende druk die op de universiteit rust en die het haar steeds moeilijker maakt om te overleven en zich verder te ontwikkelen, is niet alleen van economische aard. Ook haar begrensde politieke legitimiteit brengt beperkingen mee. De meeste door de universiteit opgeleide studenten zullen immers behoren tot de minderheid van diegenen die voldoende begaafd en geschoold zijn om zich het voorrecht te kunnen veroorloven van een behoorlijk inkomen. Hoe kunnen we dan, in de ogen van de publieke opinie en van de bewindslieden, rechtvaardigen dat we kostbare bestaansmiddelen besteden aan de opleiding van die laatsten? Zij zullen er belangrijke persoonlijke voordelen uit halen, maar, omwille van de groeiende mobiliteit van de geschoolde arbeid, wordt de garantie steeds kleiner dat ook de rest van de bevolking er baat zal bij hebben, al was het maar zeer onrechtstreeks.

Een veelvormige ethische reflectie

Als deze diagnose over wat aan het gebeuren is ook maar enigszins correct is, dan is het duidelijk dat de toekomst van de universiteit, meer bepaald van onze universiteit, en dan vooral van een

bepaalde idee die wij ons van de universiteit vormen, zwaar getart en bedreigd wordt. Belangrijker en tragischer is dit: voor onze generatie en vooral voor die van onze studenten, houdt deze wereld van individuen zonder houvast, van Staten die veranderen in bedrijven en van massale uitsluiting, wellicht nog genoeg belofte in om het hoofd van de meest begiftigden en begaafden wat op hol te brengen. Maar hij bevat vooral meer dan genoeg om angst en afgrijzen op te wekken, niet alleen voor wat ieder van ons in zijn persoonlijk leven kan overkomen maar meer nog voor het multidimensioneel proces van de afbrokkeling van solidariteit dat het gevolg is van die fundamentele tendensen.

Wat kunnen wij, wat moeten wij met deze diagnose doen? Een mogelijke houding bestaat erin de grote lijnen van de toestand die ik hier heb beschreven te beschouwen als *facts of life* en te denken aan het eigen voordeel. Op persoonlijk vlak: door met name schaamteloos op zoek te gaan naar de meest winstgevende functie die we in de wacht kunnen slepen, en bij gelegenheid ergens anders in te gaan op een aanbod om promotie te maken of een of ander voordeel mee te pikken. Op het niveau van onze universiteit: door ons volop in de strijd te gooien, en zonder schroom munt te slaan uit de troeven waarover we beschikken om ons marktaandeel aan studenten en onderzoekscontracten uit te breiden en de verhoopte tegemoetkoming voor onze diploma's te maximaliseren. Op die manier beschermen we ons zo goed mogelijk tegen de gevaren die we hebben opgesomd. Dat is een mogelijke keuze, en in zekere zin ook de verstandigste, de veiligste.

Maar er bestaat ook — ten minste in een instelling als de onze — een andere optie: we kunnen ook “nee” zeggen. We kunnen zeggen: “Wij moeten niet weten van deze wereld van tomeloze concurrentiestrijd, waar alles — en vooral ons eigenbelang — ons uitnodigt om er ons blindelings in te storten, van deze wereld die elke solidariteit vernietigt en die de zwaksten verplettert.” Natuurlijk zal het niet volstaan om te zeggen dat

we van deze wereld niet moeten hebben opdat hij niet tot stand zou komen. Maar als wij het niet zeggen, en als wij er niet zo naar handelen, wie zal het dan wel doen? En natuurlijk zijn bezwevende afwijzingen niet voldoende, er moeten alternatieven bedacht en opgesteld worden. Wat kunnen we nu precies doen binnen ons kader, binnen het kader van de universiteit?

Eerst en vooral moeten we nadenken over wat er aan het gebeuren is, op vlak van de drie hierboven onderzochte aspecten, maar ook op een hele reeks andere essentiële gebieden zoals de gezondheidszorg, de media, de criminaliteit, het milieu of de technologie. Nadenken met behulp van de beste onderzoeksmiddelen en op basis van de beste empirische gegevens die beschikbaar zijn, met de medewerking van de meest competente lui die we kunnen vinden, maar steeds tegen de achtergrond van onze eigen waardeoordelen. Die waardeoordelen dienen niet vooraf vastgelegd te worden in een catechetische helderheid. Zij kunnen ook aangescherpt, verduidelijkt en ge-expliciteerd worden in de loop van de reflectie en de discussie zelf. Maar hun actieve aanwezigheid is onontbeerlijk om de feitelijke en cruciale vragen te kunnen stellen en om de richting aan te geven waarin moet worden gehandeld, en niet om een gegeven antwoord te kunnen verdraaien.

Het is tot die reflectie dat de Hoover leerstoel wil bijdragen door zijn activiteiten.⁶ Het is ook tot deze reflectie dat het nieuwe, aanvullend programma van Baccalaureaat in Economische en Sociale Ethiek — waarvan het ontwerp pas is goedgekeurd op de Academische Raad — zou moeten opleiden. En het is opnieuw diezelfde reflectie die we aan het werk zien in talloze initiatieven die werden genomen in het kader van onze universiteit. Ik denk bij voorbeeld aan een belangrijk deel van de zogenaamde colleges Méta en Métis, georganiseerd op initiatief van de Studentenvereniging (AGL). Ik denk verder — omdat ze nog vers in mijn geheugen ligt — aan de voortreffelijke studie over de inzet van de GATT-akkoorden, mede ondertekend door verscheidene

collega's van onze Faculteit der Landbouwwetenschappen, of aan het recente colloquium ter gelegenheid van de XXe verjaardag van de Open Faculteit voor Economie en Sociale Politiek (FOPES).⁷ En tenslotte gaat het om een reflectie waaraan we hoe dan ook moeten deelnemen op de vele plaatsen buiten de universiteit waar inspanningen worden gedaan om ze te voeren. Of het daarbij gaat om maatschappelijke, religieuze, economische, culturele of politieke groeperingen, om regionale, federale, Europese of mondiale besturen, of om media van de meest uiteenlopende aard, diegenen onder ons die vanuit hun werkzaamheden dicht bij deze reflectie aanleunen, worden meer dan ooit aangespoord om ze mee te helpen voeren. Het is volgens mij van zeer groot belang dat we op die uitnodigingen ingaan, zo goed als onze andere taken ons dat toelaten. Daarbij komt het er tegelijkertijd op aan dat we onze, eventueel voorlopige, gedachten kunnen uitdrukken — dat zijn niet noodzakelijk die die onze gastheren graag willen horen — en dat we het gezag waarmee onze functie ons bekleedt, niet verkwanselen door onbezonnen uitspraken.

De C van UCL

Maar dat is misschien nog niet alles. Het is misschien niet eens het belangrijkste. Ook al moet onze universiteit zich houden aan haar eigen taak, en al mag ze dat kader niet te buiten gaan — een universiteit is geen politieke partij, noch een lobby of een sociale organisatie, en het is van groot belang dat het zo blijft — toch kan en moet ze, in mijn ogen, verder gaan dan de loutere reflectie waarin analyse en waarden expliciet worden gearticuleerd. Want welke nuances we ook willen aanbrengen aan de door mij gestelde diagnose, welke persoonlijke formuleringen we ook wensen te geven van de waarden die veruit de meesten onder ons met elkaar delen⁸, het lijkt me voldoende duidelijk dat het nastreven van de verwezenlijking van deze waarden zal moeten gebeuren door déze instellingen in stand te hou-

den en verder te ontwikkelen, die een sterke interindividuele solidariteit binnen elke Staat waarborgen, en door instellingen in het leven te roepen die een gelijkaardige solidariteit waarborgen over de grenzen van de bestaande Staten heen.

Die taken kan de universiteit op significante wijze en op verschillende manieren helpen vervullen. Sommige ervan zijn evident, andere minder. Ik zal mij hier beperken tot drie voorbeelden. Ten eerste: door Europese studenten uit te wisselen en door tal van studenten uit de derde wereld te onthalen, kunnen onze universiteiten er voor zorgen — zoals ze dat reeds doen — dat elites uit verschillende uithoeken van de wereld met elkaar in contact worden gebracht en elkaar wederzijds leren begrijpen en waarderen als gelijken. Zonder deze contacten kan geen echte supranationale democratie tot stand komen. Ze zijn daarom ook onontbeerlijk voor een sterke transnationale solidariteit. De gevolgen op lange termijn van een actief engagement in de Erasmus-akkoorden en van een vastberaden ontwikkelingshulp-politiek mogen dan ook niet onderschat worden.

Ten tweede: omwille van haar bijzondere positie, kan onze universiteit ook op veelbetekenende wijze bijdragen aan wat ik beschouw als de ultieme en voorname taak van België, een taak waarvan het belang de grenzen van ons land ruim te buiten gaat, omwille van de aard van de crisis van onze wereld. Die taak bestaat erin te bewijzen dat een sterk ontwikkeld systeem van interindividuele solidariteit op een leefbare wijze dwars over de grenzen van bijna soeverein geworden nationale entiteiten heen kan reiken. Het is een moeilijke taak, het succes ervan ligt lang niet van tevoren vast en het intensiveren van allerlei soorten contacten en samenwerking tussen de twee componenten van de *Catholic University of Louvain* (in het buitenland weten ze zelden tot welke van beide universiteiten wij behoren) kan een significante bijdrage leveren.

Tenslotte — en dit is misschien wel het be-

langrijkste, omdat het verband houdt met de drie hierboven vermelde aspecten van de crisis van onze wereld — komt het erop aan mannen en vrouwen op te leiden, of hen in elk geval de kans daartoe te bieden — die niet alleen hun eigen geluk voor ogen hebben en niet uitsluitend geobsedeerd zijn in het uitbouwen van hun eigen carrière; mensen die beseffen dat er andere doelen en idealen bestaan die de moeite lonen om er (een deel van) hun eigenbelang aan op te offeren en dat het onder meer onwaardig zou zijn zich door individueel of collectief gedrag te verzetten tegen de steeds zwaardere heffing waaraan de inkomens van de steeds sterker geprivilegieerden onvermijdelijk zullen worden onderworpen om redenen van solidariteit. Dit alles bijbrengen is niet gemakkelijk en moraliserend gepreek is de minst aangewezen manier. In de mate waarin ze laat zien hoe nijpend de problemen zijn en welke waarden er op het spel staan, kan de zonet aangehaalde reflectie nuttig zijn. Zij kan dit inzicht verscherpen en uitdiepen. Maar ik ben er van overtuigd dat er uiteindelijk geen doeltreffender methode bestaat dan zelf het voorbeeld te geven, zowel door ons engagement buiten de universiteit, als door ons gedrag er binnenin.

En hiermee beland ik, na een lange omweg, terug bij mijn vertrekpunt. Want wat er aan het einde van deze XXe eeuw waardevol en bezielend is voor mij en voor ons allen, praktizerend en niet-praktizerend katholiek, gelovigen en niet-gelovigen, in de 'C' van UCL, dat zijn beslist niet enkele onbeduidende overblijfselen vanuit de Inquisitie, wel het feit dat die 'C' het niet alleen als een legitieme maar ook een wezenlijke taak beschouwt een uitgelezen plaats toe te kennen aan het ontwikkelen en overbrengen van nog iets anders dan vakbekwaamheid. Dat andere is de inzet om met onze eigen middelen, en dat betekent in de eerste plaats onze intelligentie, te vechten om van onze wereld, ondanks alle dreigingen en hinderpalen, een minder onrechtvaardige, een broederlijker wereld te maken.

Noten

1. Enigszins herwerkte tekst van een voordracht, gehouden tijdens de jaarlijkse Algemene Vergadering van het Academisch Personeel van de Université Catholique de Louvain, op 17 maart 1994. De oorspronkelijke tekst verscheen in *Louvain* 50(1994). De vertaling is van Mia Vaerman.

2. Het verslag van deze ontmoeting, aangevuld met een aantal referentiestukken, verscheen zopas onder de titel *L'Université catholique aujourd'hui. Liberté et engagements* (P. Löwenthal (ed.), Louvain-la-Neuve, Academia, 1994). De Martin V-groep, geleid door Professor Paul Orianne (Faculteit Rechtsgeleerdheid) is een bezinningsgroep rond de doelgerichtheid van een katholieke universiteit in het algemeen en de UCL in het bijzonder. De Hoover leerstoel werd opgericht in 1991 binnen de Faculteit der Economische, Sociale en Politieke Wetenschappen van de UCL, met als doel een vrije en open reflectie in de hand te werken over de ethische dimensie van economische en sociale vraagstukken, en dit zowel binnen als buiten de Faculteit.

3. Zie Charles TAYLOR, *The Malaise of Modernity*. Concord (Ontario), Anansi, 1992; Michael WALZER, 'The communitarian critique of liberalism' in *Political Theory* 18(1990), p. 6-23. Taylor, (professor aan de Mc Gull University en uitgenodigd door het Institut Supérieur de Philosophie om in 1995 de Kardinaal Mercier leerstoel te bekleden) en Walzer (professor aan de Princeton University) hebben met name dit gemeen dat ze doorgaans tot de aanvoerders worden gerekend van de zogenaamd communautaristische denkrichting en dat ze tot de voornaamste inspirators behoren van de politieke denkbeelden van onze doctor *honoris causa* Paul Ricoeur.

4. Zoals een opvallende reclame van het voorzitterschap van het Waalse Gewest in deze woorden het onomwonden toegeeft. Ik heb deze reclame vermeld en besproken in hoofdstuk 3 van *Sauver la solidarité*. Paris, Le Cerf, verschijnt in 1995.

5. Het boek van Mickey KAUS, *The End of Equality*. New York, Basic Books, 1992, stelt op een toegankelijke en stimulerende wijze een gelijkaardige diagnose (maar oppert een heel andere strategie).

6. Zie P. VAN PARIJS (ed.), *Ni getto ni tour d'ivoire. L'Éthique économique et sociale aujourd'hui*. Louvain-la-Neuve, Academia, 1993. Deze bundel bevat de akten van het inaugurele colloquium van de leerstoel, gevolgd door illustratieve bijdragen van Robert Cobbault, Philippe de Woot, Jacques Drèze en Paul Löwenthal.

7. GATT, *agriculture en société. Le manifeste de Saint-Hubert*. UCL, Faculté des Sciences Agronomiques de Gembloux, november 1993, pp. 65; *Mutations de la société et transformation des solidarités*, studiedagen georganiseerd in Louvain-la-Neuve op 17 maart 1994 naar aanleiding van de XXe verjaardag van de stichting van de Open Faculteit voor Economische en Sociale Politiek van de UCL.

8. Mijn persoonlijke formulering is in grote lijnen terug te vinden in de laatste hoofdstukken van *Qu'est-ce qu'une société juste? Introduction à la pratique de la philosophie politique*. Paris, Le Seuil, 1991, en ik heb ze verder uitgewerkt in *Real Freedom for All. What (if anything) can justify capitalism?* Oxford, Oxford University Press, in voorbereiding.